

ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์

“จิตต-จิต, สภาพธรรมที่เป็นใหญ่ในการรู้แจ้งอารมณ์”

คำว่า จิตต เป็นคำภาษาบาลีโดยตรง [อ่านตามภาษาบาลีว่า จิต - ตะ] แปลว่า สภาพธรรมที่รู้แจ้งซึ่งอารมณ์ คือ รู้แจ้งสิ่งที่จิตรู้ นิยมแปลทับศัพท์เป็น จิต, จิตมีมากมายหลายประเภท แต่เมื่อว่าโดยลักษณะแล้วมีลักษณะเดียว คือมีการรู้แจ้งซึ่งอารมณ์เป็นลักษณะ ตามข้อความบางตอนจาก อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์ ว่า “ก็เมื่อว่าโดยลักษณะ จิตมีการรู้แจ้งอารมณ์เป็นลักษณะ, จริงอยู่ จิตที่เป็นไปในภุมิ ชื่อว่าไม่มีการรู้แจ้งอารมณ์เป็นลักษณะ ก็หาไม่ เพราะจิตทั้งหมดมีการรู้แจ้งอารมณ์ทั้งนั้น”.

ในสังสารวัฏอันยาวนาน แต่ละบุคคลก็เกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ซึ่งก็ไม่พ้นไปจากความเป็นไปของสภาพธรรมคือ จิต (สภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์) เจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดร่วมกับจิต) และ รูป (สภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์อะไร) เพราะผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ยังมีตัณหา ยังมีอวิชชาซึ่งยังดับไม่ได้ ก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่รำไป ประการที่สำคัญคือ ไม่ว่าจะเกิดเป็นใคร มีอายุยืนนานเพียงใด ก็ดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น จิตขณะหนึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น จิตไม่สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันสองดวงหรือสองขณะได้ ทั้งไม่ใช่จะมีจิตดวงเดียวที่เกิดขึ้นแล้วยั่งยืนตลอดไป เพราะตามความเป็นจริงแล้ว มีจิตเกิดดับสืบต่อกันอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่ขาดสาย เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง เป็นวิบากบ้าง เป็นกิริยาบ้าง ตามความเป็นไปของจิต ซึ่งก็เป็นอย่างนี้มานานแล้วในสังสารวัฏ ทุกขณะของชีวิตคือการเกิดดับสืบต่อกันของจิตนั่นเอง

จิต เป็นธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย จิตแต่ละขณะที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ยกตัวอย่างเช่น ในขณะที่จิตเห็นเกิดขึ้นชั่วขณะสั้นๆ นั้น มีปัจจัยหลายอย่าง เช่นต้องมีเจตสิกธรรมเกิดร่วมด้วย ต้องมีที่อาศัยให้จิตเห็นเกิด ต้องมีอารมณ์ คือสีซึ่งเกิดก่อนแล้ว และมีกรรมเป็นปัจจัยทำให้มีจิตเห็นเกิดขึ้น, จิตเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีใครบังคับหรือทำให้เกิดขึ้นได้เลย

ถ้าจะกล่าวอย่างกว้างๆ แล้ว จิตขณะนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร? ถ้าไม่มีเหตุที่ทำให้มีการเกิดในภพนี้ชาตินี้ซึ่งได้แก่ ตัณหา อันเปรียบเสมือนมารดาผู้ยังสัตว์ให้เกิดในภพภูมิต่างๆ พร้อมกันกับต้นตอของสังสารวัฏคือ อวิชชา (ความไม่รู้) เพราะมีการเกิดในภพนี้ชาตินี้ จึงมีการเกิดขึ้นเป็นไปของสภาพธรรม กล่าวคือ จิต ซึ่งก็หมายรวมถึงเจตสิก อันเป็นสภาพธรรมที่เกิดร่วมกับจิตด้วย นอกจากนั้น สภาพธรรมยังมีรูปธรรมอีกด้วยซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย จิตแต่ละขณะมีอายุที่สั้นแสนสั้น เพียงแค่ ๓ อนุขณะ (ขณะย่อย) เท่านั้น คือขณะที่เกิดขึ้น ขณะที่ดำรงอยู่ และขณะที่ดับไป เมื่อได้ฟังได้ศึกษาพระธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องจิตบ้าง เจตสิกบ้าง รูปบ้าง ก็เป็นไปเพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูก เพื่อความเข้าใจอย่างมั่นคงว่า ไม่มีเรา มีแต่ธรรมเท่านั้นที่เกิดขึ้นเป็นไป และจะเป็นไปเพื่อละคลายความติดข้อง ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ เพราะได้เข้าใจอย่างถูกต้อง

จิต เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เมื่อว่าโดยลักษณะแล้ว มีลักษณะเดียวคือ รู้แจ้งซึ่งอารมณ์ ที่กล่าวว่า เป็นจิตที่ดี หรือจิตที่ไม่ดีนั้น เพราะเจตสิกธรรมที่เกิดร่วมด้วย เช่น ถ้าโลภะเกิดกับจิต จิตนั้นก็ไม่ดี เพราะมีอกุศลเจตสิกคือโลภะ ความติดข้องต้องการเกิดร่วมด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีเจตสิกฝ่ายดี คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ อโลภะ อโทสะ หรือแม้กระทั่ง อโมหะ คือ ปัญญา เกิดร่วมด้วย กับจิตในขณะนั้น ก็เป็นจิตที่ดี เป็นกุศลจิต ขณะที่กุศลจิตเกิดขึ้นนั้น เป็นการพักจากอกุศลชั่วขณะที่จิตเป็นกุศล

ชีวิตของแต่ละบุคคลที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ขณะนี้ทุกๆ วันกำลังดำเนินไปใกล้ซึ่งความตาย เข้าไปทุกทีๆ ซึ่งไม่สามารถจะทราบได้ว่าจะถึงวันนั้นเมื่อใด เมื่อถึงวันนั้นจริงๆ ก็จักทอดทิ้งร่างกายนี้ไว้บนแผ่นดิน สูญสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งทรัพย์สินสมบัติ แก้วแหวนเงินทอง ความผูกพันกับบุคคลต่างๆ เป็นต้น แต่สิ่งที่สะสมอยู่ในจิตทุกๆ ขณะ คือ กุศลและอกุศล ไม่สูญหายไปไหน เป็นสภาพธรรมที่จะติดตามไปในภพต่อไปได้ แต่ถ้าเป็นขณะที่สำคัญ เป็นขณะที่ประเสริฐ แล้วก็ต้องเป็นขณะที่เป็นกุศล เท่านั้น

เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องเตือนใจที่ดีว่า การเดินทางในสังสารวัฏฏ์ยังอีกยาวไกล เมื่อได้เกิดมาเป็นมนุษย์ มีสภาพธรรมเกิดขึ้นเป็นไปแล้ว ก็ควรที่จะได้ประโยชน์จากตรงนี้ให้มากที่สุด ด้วยการสะสมกุศล ขวนขวายในความดีทุกอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม อบรมเจริญปัญญา เพราะในที่สุดแล้ว ทุกคนก็ต้องละจากโลกนี้ไปอย่างแน่นอน อย่าคิดว่าอีกนาน เพราะอาจจะไม่นานเลย อาจจะเป็นวันนี้หรือพรุ่งนี้ก็ได้ ซึ่งจะเป็นผู้ประมาทไม่ได้เลยทีเดียว.

[ชมรมบ้านธัมมะ มศพ.: www.dhammadhomefellowship.com, โทร. ๐๘๕-๖๒๑๗๑๐๖]